

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Климосьюк Андрій Сергійович
*аспірант кафедри кримінального права №1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: andyklime@ukr.net
ORCID 0000-0001-5017-3231*

doi: 10.21564/2414–990x.137.101743
УДК 343.31

БЕЗПОСЕРЕДНИЙ ОБ'ЄКТ ДИВЕРСИЇ (СТАТТЯ 113 КК УКРАЇНИ)

Досліджується безпосередній об'єкт диверсії (ст. 113 КК України). Пропонується визначити безпосередній об'єкт диверсії стосовно кожної форми її вчинення шляхом конкретизації сфери суспільних відносин та тієї основної соціальної цінності в ній, яка охороняється ст. 113 КК України. Обґрунтовується, що для правильного концептуального вирішення зазначеного питання основне значення мають положення Закону України «Про основи національної безпеки України».

Ключові слова: основи національної безпеки; диверсія; об'єкт диверсії.

Климосьюк А. С., аспірант кафедри уголовного права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: andyklime@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5017-3231

Непосредственный объект диверсии (статья 113 УК Украины)

Исследуется непосредственный объект диверсии (ст. 113 УК Украины). Предлагается определять непосредственный объект диверсии в отношении каждой формы ее совершения путем конкретизации сферы общественных отношений и той основной социальной ценности в ней, которая охраняется ст. 113 УК Украины. Обосновывается, что для правильного концептуального решения данного вопроса основное значение имеют положения Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины».

Ключевые слова: основы национальной безопасности; диверсия; объект диверсии.

Вступ. Відповідно до ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності за диверсію є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого ст. 113 КК України. Об'єкт диверсії є обов'язковим елементом складу цього злочину і має важливе теоретичне та практичне значення. Об'єкт дає змогу визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань [8, с. 110].

Актуальність теми цього дослідження зумовлена тим, що в теорії кримінального права об'єкт диверсії визначається по-різному, а правильне вирішення цього питання обумовлює правильну і точну кваліфікацію диверсії на практиці. Актуалізує цю проблематику загальна тенденція до збільшення кількості диверсійних актів в Україні в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єкт диверсії досліджували О. Ф. Бантишев, О. Ю. Гайворонський, І. В. Діордіца, С. В. Дьяков, О. Ю. Звонарьов, О. О. Климчук, В. А. Ліпкан, В. О. Навроцький, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, Р. Л. Чорний, О. А. Чуваков, О. В. Шамара, О. М та інші, однак це питання зберігає дискусійний характер.

Метою статті є розроблення теоретичного визначення безпосереднього об'єкта диверсії.

Виклад основного матеріалу. Для правильного визначення безпосереднього об'єкта диверсії насамперед необхідно встановити родовий об'єкт цього злочину, адже основний безпосередній об'єкт злочину завжди лежить у площині і входить до складу родового об'єкта злочину [20, с. 150]. Під родовим об'єктом злочину наука кримінального права розуміє певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціально-політичною й економічною сутністю суспільних відносин, які охороняються в силу цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [20, с. 142; 29, с. 73]. На сьогодні існують різні визначення родового об'єкта досліджуваного злочину. Не вдаючись до дискусії з цього приводу, зазначимо, що більшість науковців визнають родовим об'єктом диверсії основи національної безпеки України. Така позиція видається правильною, адже при визначенні родового об'єкта злочину перш за все слід виходити з назви розділу I Особливої частини КК України, в якому міститься склад диверсії, а саме – «Злочини проти основ національної безпеки України». Відповідно до п. 17 ст. 92 Конституції України основи національної безпеки визначаються виключно законами України. Таким законом є Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV, у якому під національною безпекою розуміється захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різноманітних сферах [24].

Деякі вчені не поділяють зазначену позицію, а вказують на державу як родовий об'єкт злочинів, передбачених статтями 109-114¹ КК України. Так,

Р. Л. Чорний родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки України називає охоронювані кримінальним законом суспільні відносини щодо забезпечення безпеки держави, а Є. Д. Скулиш та О. Ю. Звонарьов – суспільні відносини, що становлять конституційно-правові засади української державності. І. В. Діордіца взагалі наголошує на недоцільності й необґрунтованості назви «Злочини проти основ національної безпеки» та пропонує вживати термін «Злочини проти держави» або «Державні злочини». Цю думку також підтримують В. О. Глушков, Ю. О. Найд'юн та Є. Д. Скулиш, вказуючи на термін «державна безпека» чи «безпека держави». Зазначені погляди обґрунтовано піддає критиці М. А. Рубашенко, наголошуючи, що основи національної безпеки є об'єктом, який акумулює в собі найбільш соціально значиме в тріаді «людина-суспільство-держави», а розгляд як родового об'єкта «держави» чи «(основ) безпеки держави» призводить до протиставлення держави суспільству чи людині, що є неприпустимим [25, с. 72].

Таким чином, під родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 113 КК України, слід розуміти суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України.

Стосовно визначення безпосереднього об'єкта диверсії думки вітчизняних науковців суттєво різняться, а при його теоретичному розробленні застосовуються різні підходи. Більшість авторів при дослідженні безпосереднього об'єкта диверсії роблять акцент на державі та її безпеці [1, с. 168; 6, с. 60; 7, с. 125; 10, с. 45; 9, с. 43; 15, с. 38; 16, с. 175; 26, с. 20; 31, с. 22;]. При цьому інші об'єкти національної безпеки не згадуються взагалі, або згадуються лише в тій мірі, в якій спричинення їм шкоди послаблює державу. Наприклад, В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейніков при відображенні безпосереднього об'єкта диверсії вказують на економічну безпеку України, а більш конкретно – матеріальні та людські ресурси як основу економічної та оборонної безпеки будь-якої держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [19, с. 139–140].

На нашу думку, зазначена позиція не враховує положення ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV, який визначає об'єктами національної безпеки людину і громадянина, суспільство та державу. Тобто Законом людина визнається самодостатньою цінністю, самостійним об'єктом національної безпеки, який потребує самостійного захисту. Підтвердженням цього є також положення ст. 3 Конституції України, де вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Деякі автори при визначенні безпосереднього об'єкта диверсії враховують вищевказані положення. Зокрема, О. М. Юрченко, О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін називають безпосереднім об'єктом диверсії життя, здоров'я, недоторканість і безпеку людини, як найвищі соціальні цінності, життєво важливі для забезпечення національної безпеки України її інтереси у сферах економіки, оборони, екології [3, с. 55]. Проте таке визначення не може застосовуватися до всіх можливих форм

вчинення досліджуваного злочину, зокрема, життя, здоров'я, недоторканність і безпеку людини не можна визнати безпосереднім об'єктом при вчиненні вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення. О. Ю. Гайворонський, врахувавши положення зазначеного Закону, пропонує під безпосереднім об'єктом диверсії визнавати всі об'єкти національної безпеки, адже суспільно небезпечна шкода внаслідок вчинення злочинних дій, передбачених ст. 113 КК України, завдається не лише державі, а й людині і громадянину та суспільству [2, с. 55]. Вважаємо, що таке визначення об'єкта диверсії характеризує його лише на рівні родового об'єкта цього злочину і тому потребує подальшої конкретизації.

Окремі автори вказують на національну безпеку в окремих сферах як на безпосередній об'єкт диверсії [12, с. 18-19]. Найчастіше згадується безпека в економічній, екологічній і військовій сферах [5, с. 84; 6, с. 60; 10, с. 45; 13, с. 95; 14, с. 53; 15, с. 38;]. Деякі автори до перелічених сфер додають також сферу безпеки життя та здоров'я людей [17, с. 176], радіаційної безпеки [1, с. 168], безпеки тваринного і рослинного світу [18, с. 216]. Слід зазначити, що визначення тих чи інших сфер суспільних відносин, на які посягає диверсія, проводилося науковцями безвідносно до можливих форм вчинення злочину. Серед вітчизняних науковців лише С. І. Селецький при відображенні об'єкта диверсії згадує про її форми, вказавши, що безпосереднім об'єктом диверсії є економічна основа, внутрішня безпека України, а також життя і здоров'я людей, економічна безпека тощо, залежно від форми диверсії [26, с. 20]. Проте автор не конкретизує, якій саме формі вчинення злочину відповідає той чи інший елемент безпосереднього об'єкта диверсії.

Як вбачається, для визначення безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину важливе концептуальне значення має правильне розуміння основ національної безпеки, які виступають родовим об'єктом злочину і визначені Законом України «Про основи національної безпеки України». Концептуальні особливості законодавчого визначення зазначеного поняття полягають в тому, що у кожній сфері суспільних відносин виділяються найбільш значущі, життєво важливі цінності, які ставляться під охорону. Відповідно до цієї концепції побудований розділ I Особливої частини КК України, в якому з різних сфер суспільних відносин, в тому числі які охороняються кримінально-правовими нормами, розміщеними в інших розділах Особливої частини КК України, виокремлюються найбільш важливі суспільні відносини та цінності, що ставляться під підвищену охорону статей 109-114¹ КК України. Отже, основи національної безпеки акумулюють в собі найважливіші цінності з різних сфер суспільного життя, життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, а статті розділу I Особливої частини КК України охороняють їх від суспільно небезпечних діянь. Крім того, вбачається правильним при визначенні безпосереднього об'єкта диверсії використовувати концептуальний підхід, відповідно до якого конкретизацію суспільних відносин слід здійснювати стосовно кожної форми вчинення диверсії окремо. При цьому слід виділяти: а) сферу суспільних відносин, на яку посягає відповідне діяння;

б) основну соціальну цінність у цій сфері, яка за своїм значенням є життєво важливою для людини і громадянина, суспільства й держави та виходить на рівень оснoв національної безпеки і тому охороняється ст. 113 КК України.

На наш погляд, у диспозиції ст. 113 КК України можна виділити вісім форм вчинення диверсії, залежно від спрямованості злочинних дій. Зокрема, це дії спрямовані на: 1) масове знищення людей; 2) масове заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей; 3) зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 4) радіоактивне забруднення; 5) масове отруєння; 6) поширення епідемій; 7) поширення епізоотій; 8) поширення епіфітотій.

Насамперед, проаналізуємо в сукупності першу, другу та шосту форму диверсії. Очевидно, що за своїм характером диверсія, вчинювана в зазначених формах, пов'язана з життям та/або здоров'ям людей. У зв'язку з цим виникає питання про співвідношення життя і здоров'я людини як об'єктів, які охороняються статтями розділу II Особливої частини КК України, з суспільними відносинами, які є об'єктом диверсії в зазначених формах.

У науці кримінального права по-різному вказується на життя та здоров'я в контексті безпосереднього об'єкта диверсії. Так, деякі науковці включають життя та здоров'я людей до формулювання безпосереднього об'єкта диверсії, але без конкретизації форм її вчинення [1, с. 168; 3, с. 55; 17, с. 176; 18, с. 216]. Дехто із учених розглядає життя та здоров'я людей з погляду їх значення для держави. Наприклад, Р. Л. Чорний зауважує, що законодавець, передбачивши таку форму вчинення злочину, як вчинення вибухів, підпалів, або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, ставить під охорону людський потенціал, який є першоосновою усіх потенціалів держави та без забезпечення безпеки якого унеможлиблюється існування держави як такої [27, с. 267]. Проте більшість авторів відносять життя та здоров'я лише до додаткового об'єкта диверсії. Слід погодитися з думкою О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари про те, що життя і здоров'я людей не можна відносити до додаткових об'єктів [1, с. 168], адже, як нами вказувалося вище, людина є самодостатньою цінністю, самостійним об'єктом національної безпеки і тому її життя та здоров'я охороняються самостійно, а не на «додаток» до чогось.

Отже, життя та здоров'я повинно визнаватися тією основною соціальною цінністю, на яку посягають при вчиненні диверсії в розглядуваних формах. Однак на відміну від інших статей Особливої частини КК України, які охороняють цю цінність, у ст. 113 КК України йдеться про кримінальну відповідальність за дії, які спрямовані на заподіяння шкоди життю або здоров'ю багатьох людей. На це вказують ознаки масового знищення людей або заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, а також характер епідемії, яка визначається Кодексом цивільного захисту України як масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу. Таким чином, саме життя та здоров'я багатьох людей виступає предметом суспільних відносин, які визнаються безпосе-

реднім об'єктом диверсії, вчинюваної в розглядуваних формах і одночасно тією соціальною цінністю, яка належить до основ національної безпеки України. Разом з тим, зазначена соціальна цінність додатково конкретизується стосовно кожної з розглядуваних форм диверсії окремо. У першій формі – це життя багатьох людей, у другій – здоров'я багатьох людей, а у шостій – життя та/або здоров'я багатьох людей.

Стосовно третьої форми диверсії – вчинення дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення – переважна більшість науковців указують на безпеку в економічній та військовій сферах. Ми уже визначали, що під важливим народногосподарським значенням конкретних об'єктів слід розуміти їх важливе значення для нормального функціонування всієї системи господарських відносин або їх окремих структурних елементів, якими є галузі економіки [4, с. 104]. Тому, дійсно, при зруйнуванні або пошкодженні об'єктів, що мають таке значення, відбувається посягання на безпеку в економічній сфері, а при зруйнуванні або пошкодженні об'єктів, які мають важливе оборонне значення – на безпеку у військовій сфері. Проте проведений нами більш детальний аналіз предмета злочину в межах вказаної форми вчинення диверсії виявив необхідність виділити також інформаційну сферу. Об'єктами, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, як предметом злочину, можуть бути речі, результати інтелектуальної, творчої діяльності та інформація [4, с. 103]. Отже, при вчиненні дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження інформації, що має важливе народногосподарське чи оборонне значення, має місце посягання на інформаційну безпеку як самостійну сферу, відмінну від економічної безпеки, на кшталт ст. 111 КК України, де інформаційна безпека вказується як самостійний безпосередній об'єкт злочину.

Таким чином, безпосереднім об'єктом диверсії, вчинюваної у третій формі, слід вважати суспільні відносини, які забезпечують охорону об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення в економічній, військовій та інформаційній сферах, як складників основ національної безпеки України.

Іншими є суспільні відносини, які виступають безпосереднім об'єктом диверсії, вчинюваної у формі дій, спрямованих на поширення епізоотій чи епіфітотій (сьома і восьма форми). Кодекс цивільного захисту України визначає епізоотію як широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території, а епіфітотію – як широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території. Отже, йдеться про поширення заразних хвороб, яке здатне знищити або заподіяти іншу серйозну шкоду багатьом тваринам чи рослинам. Таким чином, поширення епізоотій чи епіфітотій може спричинити велику шкоду тваринному та рослинному світу.

Переконані, що при вирішенні питання про безпосередній об'єкт диверсії, вчинюваної в розглядуваних формах, важливе значення має те, в які суспільні

відносини включені відповідні об'єкти тваринного чи рослинного світу, оскільки саме це визначає їх соціальну цінність. У цьому зв'язку можна виділити два види відносин: 1) екологічні відносини щодо охорони об'єктів тваринного чи рослинного світу; 2) економічні відносини. Обидва види відносин можуть виступати безпосереднім об'єктом диверсії.

Масове знищення тварин чи рослин внаслідок поширення епізоотій чи епіфітотій може мати характер стихійного лиха. Наприклад, історії відомий випадок, коли у 1996 р. в Великобританії чумою великої рогатої худоби було заражено більш ніж 500 тис. сільськогосподарських тварин. Необхідність знищення хворих тварин та їх утилізації призвела до значних фінансових витрат. Було припинено експорт м'яса, галузь тваринництва була на межі розорення. Внаслідок цього рівень споживання м'яса в Європі дуже впав, а європейський ринок м'ясних виробів був дестабілізований.

Не менш небезпечним є поширення епіфітотій. За певних умов розповсюдження заразних хвороб рослин може значно знизити врожай та спричинити небезпеку виникнення голоду. Поширення епіфітотій може завдавати шкоди не лише наявному, а й потенційному національному багатству. Збитки внаслідок таких дій можуть мати не тільки економічний, але й екологічний характер, і разом з урахуванням упущеної вигоди їх розмір може бути незліченним [3, с. 68].

Отже, під безпосереднім об'єктом диверсії у формі вчинення дій, спрямованих на поширення епізоотій чи епіфітотій (сьома і восьма форми) слід вважати суспільні відносини щодо забезпечення охорони об'єктів тваринного та рослинного світу як життєво важливих соціальних цінностей в екологічних чи економічних сферах, до яких вони належать.

Вирішення питання щодо вчинення диверсії у формі дій, спрямованих на масове отруєння дещо ускладнено неоднозначним розумінням самого отруєння. Думки науковців стосовно того, хто може бути отруєним внаслідок зазначених дій, різняться. Більшість авторів вказують на масове отруєння людей, проте деякі з них визнають можливим охопити цим поняттям також отруєння тварин [15, с. 39; 17, с. 176; 18, с. 216; 28, с. 185]. Остання позиція видається правильною, оскільки в ст. 113 КК України відсутня конкретизація того, кого саме може бути отруєно. Масове отруєння тварин також згадується у вітчизняному законодавстві [21], а масове отруєння сільськогосподарських тварин відповідно до «Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій» [23] визнається надзвичайною ситуацією природнього характеру. Отже, під масовим отруєнням слід розуміти масове отруєння як людей, так і тварин. Відповідно до Закону України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» масовим отруєнням є масові неінфекційні захворювання, виникнення яких зумовлено впливом біологічних, фізичних, хімічних чи соціальних факторів середовища життєдіяльності, у тому числі об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг [22].

При вчиненні диверсії у формі масового отруєння здійснюється посягання на життя та здоров'я багатьох людей чи тварин. Стосовно останніх, важливо

також враховувати їхню належність до різних сфер суспільних відносин, з урахуванням чого визначається їх основна соціальна цінність (детальніше про це зазначено вище стосовно поширення епізоотій).

Отже, безпосереднім об'єктом дій, спрямованих на масове отруєння, є суспільні відносини у сфері безпеки життя та здоров'я багатьох людей чи тварин як складника основ національної безпеки України.

Неоднозначно у теорії кримінального права вирішується питання про безпосередній об'єкт диверсії, вчинюваної у формі дій, спрямованих на радіоактивне забруднення. Формулювання такого об'єкта, як правило, дається при характеристиці безпосереднього об'єкта диверсії безвідносно до її форм. При цьому такими об'єктами визнаються радіаційна безпека [1, с. 168], довкілля [6, с. 60; 31, с. 22] чи навколишнє середовище [7, с. 125; 10, с. 45; 12, с. 18–19; 14, с. 53].

На нашу думку, таким об'єктом є суспільні відносини у сфері безпеки території як особливої макроматеріальної цінності, яка є цілісним життєвим простором Українського народу, простором його існування і життєдіяльності [25, с. 73]. Особливістю вказаного предмета є те, що посяганням на територію заподіюється істотна шкода цінностям у різних сферах суспільних відносин.

Зокрема, при вчиненні диверсії у зазначеній формі шкода може бути завдана: життю і здоров'ю людей та тварин, адже на місцевості, забрудненій радіоактивними речовинами, у людей і тварин можуть виникати радіаційні ураження, обумовлені як зовнішнім променевим впливом, так і внутрішнім опроміненням внаслідок потрапляння до організму радіоактивних речовин; рослинному світу, бо важке променеве ураження внаслідок радіоактивного забруднення призводить до повної зупинки росту і загибелі рослин; сільськогосподарським рослинам і урожаю, які через радіоактивне забруднення можуть стати непридатними для використання в їжу людям і на корм тваринам [30, с. 140–155]; будь-якому матеріальному об'єкту, що унеможлиблює його використання за цільовим призначенням на тривалий час. Крім того, радіоактивні речовини здатні забруднювати повітря, воду, а також всі предмети, що знаходяться на ній, споруди, лісові насадження, сільськогосподарські культури, урожай, незахищених людей і тварин, а головне – призвести у непридатний для життєдіяльності стан територію. Яскравим прикладом цього є наслідки аварії на Чорнобильській АЕС і встановлення 30-кілометрової зони відчуження, на якій заборонене проживання та господарська діяльність людей. Внаслідок радіоактивного забруднення території застосовується переселення на невизначено довгий термін населення з радіаційно-забруднених територій до регіонів з низькими (нульовими) величинами індивідуальних доз аварійного опромінення. Отже, суспільні відносини стосовно безпеки території як особливої макроматеріальної цінності за своїм значенням виходять на рівень основ національної безпеки України і через це охороняються ст. 113 КК України.

Таким чином, безпосереднім об'єктом диверсії у формі вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, слід вважати суспільні відносини у сфері безпеки території як особливої соціальної макроматеріальної цінності.

Висновки. Родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 113 КК України, є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. Основне концептуальне значення для вирішення питання про безпосередній об'єкт диверсії мають положення Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV. Відповідно до цього Закону конкретизацію суспільних відносин, які визнаються безпосереднім об'єктом диверсії, необхідно здійснювати стосовно кожної форми її вчинення шляхом виділення сфери суспільних відносин, на яку посягає відповідне діяння, та основної соціальної цінності в цій сфері, яка за своїм значенням є життєво важливою для людини і громадянина, суспільства й держави і виходить на рівень основ національної безпеки, а тому охороняється ст. 113 КК України.

Таким чином, безпосереднім об'єктом диверсії слід вважати: 1) при вчиненні дій, спрямованих на масове знищення людей – суспільні відносини у сфері безпеки життя багатьох людей; 2) при вчиненні дій, спрямованих на масове заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей – суспільні відносини у сфері безпеки здоров'я багатьох людей; 3) при вчиненні дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення – суспільні відносини, які забезпечують охорону таких об'єктів в економічній, військовій та інформаційній сферах; 4) при вчиненні дій, спрямованих на радіоактивне забруднення – суспільні відносини у сфері безпеки території як особливої соціальної макроматеріальної цінності; 5) при вчиненні дій, спрямованих на масове отруєння – суспільні відносини у сфері безпеки життя та здоров'я багатьох людей чи тварин; 6) при вчиненні дій, спрямованих на поширення епідемій – суспільні відносини у сфері безпеки життя та здоров'я багатьох людей; 7) при вчиненні дій, спрямованих на поширення епізоотій – суспільні відносини щодо забезпечення охорони об'єктів тваринного світу як життєво важливих соціальних цінностей в екологічних чи економічних сферах, до яких вони належать; 8) при вчиненні дій, спрямованих на поширення епіфітотій – суспільні відносини щодо забезпечення охорони об'єктів рослинного світу як життєво важливих соціальних цінностей в екологічних чи економічних сферах, до яких вони належать.

Список літератури:

1. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2014. 198 с.
2. Гайворонский А. Предмет преступного воздействия при совершении диверсии. *Leges si viata*. 2013. № 7. С. 54–58.
3. Юрченко О. М., Бантишев О. Ф., Кузьмін С. А. Злочини проти основ національної безпеки України. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2015. 72 с.
4. Климосюк А. С. Про кримінально-правову характеристику предметів диверсії та необхідність вдосконалення їх законодавчого формулювання в ст. 113 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. № 5. С. 101–106.

5. Климчук О. Нове у кримінальній відповідальності за диверсію. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 3. С. 84–86.
6. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: вид-во «Елтон-2», 2012. 780 с.
7. Кузнецов В. О., Гіжевський В. К. Кримінальне право України (повн. курс у схемах та табл.): навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 459 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.
9. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
10. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків: ХНУВС, 2011. 572 с.
11. Тютюгін В. І., Комаров О. Д., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Особлива частина: посіб. для підготовки до іспитів. Харків: Право, 2016. 156 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник / за ред. О. М. Омельчука. Київ: Алерта; КНТ; ЦуЛ, 2010. 496 с.
13. Кримінальне право України: Особлива частина – розділи I, II: Практикум: навч. посібник / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ: КНТ, 2008. 256 с.
14. Сливич І. І., Ступник Я. В. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник. Ужгород: Гельветика, 2014. 655 с.
15. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / відп. ред. В. І. Шакун. Київ: НАВСУ «Правові джерела», 1998. 896 с.
16. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посібник (Сер.: Нац. і міжнар. безпека). Київ: КНТ, 2007. 292 с.
17. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ: Атіка, Академія, Ельга-н, 2001. 656 с.
18. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: А. С. К., 2006. 848 с.
19. Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України). Харків: Право, 2016. 232 с.
20. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.
21. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. Дата оновлення: 09.05.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>.
22. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. Дата оновлення: 28.12.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
23. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: Наказ МНС України від 12.12.2012 р. № 1400. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-13/page>.
24. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. Дата оновлення: 07.08.2015. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15.
25. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.
26. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 496 с.
27. Чорний Р. Л. Система злочинів проти безпеки держави за Кримінальним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 261–272.
28. Скулиш Є. Д., Звонарьов О. Ю. Злочини проти основ національної безпеки України: навч. посібник. Київ: Наук.-вид. відділ Нац. акад. СБУ, 2011. 220 с.

29. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищих навч. закл. Київ: Атіка, 2004. 488 с.
30. Стеблюк М. І. Цивільна оборона: підручник. Київ: Знання, 2006. 487 с.
31. Шевчук А. В., Дякур М. Д. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посібник. Чернівці: ТОВ «Друк Арт», 2010. 304 с.

References

1. Bantyshev, O.F., Shamara, O.V. (2014). Kryminal'na vidpovidal'nist' za zlochyny proty osnov natsional'noyi bezpeky Ukrayiny (problemy kvalifikatsiyi). Luhans'k: Virtual'na real'nist' [in Ukrainian].
2. Gayvoronskiy A. (2013). Predmet prestupnogo vozdeystviya pri sovershenii diversii. *Leges vitae – Law and Life*, 7, 54–58 [in Russian].
3. Yurchenko, O.M., Bantyshev, O.F., Kuz'min, S.A. (2015). Zlochyny proty osnov natsional'noyi bezpeky Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar do Rozdilu I Osoblyvoyi chastyny Kryminal'ohokodeksu Ukrayiny. Kyiv: PALYVODA A. V. [in Ukrainian].
4. Klymosyuk, A.S. (2016). Pro kryminal'no-pravovu kharakterystyku predmetiv dyversiyi ta neobkhidnist' vdoskonalennya yikh zakonodavchoho formulyuvannya v st. 113 Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny. *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnogo universytetu. Seriya Yurydychni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series of Law*, 5, 101–106 [in Ukrainian].
5. Klymchuk O. (2002). Nove u kryminal'niy vidpovidal'nosti za dyversiyu. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Business, economics, law*, 3, 84–86 [in Ukrainian].
6. Kryminal'ne pravo (Osoblyva chastyna). O.O. Dudorov, Ye. O. Pys'mens'kyy (Eds.). (2012). Vol. 1. Luhans'k: Elton-2 [in Ukrainian].
7. Kuznyetsov, V.O., Hizhevs'kyy, V.K. (2005). Kryminal'ne pravo Ukrayiny (povn. kurs u skhemakh ta tabl.). Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
8. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Zahal'na chastyna. V. Ya. Tatsiy, V. I. Borysov, V. I. Tyutyuhin. (Eds.). (2015). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna. V. Ya. Tatsiy, V. I. Borysov, V. I. Tyutyuhin. (Eds.). (2015). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna. O. M. Lytvynov (Ed.). (2011). Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].
11. Tyutyuhin, V.I., Komarov, O.D., Rubashchenko, M.A. (2016). Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
12. Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna. O. M. Omel'chuk. (Ed.). (2010). Kyiv: Alerta; KNT; TsuL [in Ukrainian].
13. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Osoblyva chastyna rozdyly I, II: Praktykum. Matviychuk V.K. (Ed.). (2008). Kyiv: KNT [in Ukrainian].
14. Slyvych, I.I., Stupnyk, Ya.V. (2014). Kryminal'ne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna. Uzhhorod: Hel'vetyka [in Ukrainian].
15. Kryminal'ne pravo: Osoblyva chastyna. Shakun V.I. (Ed.). (1998). Kyiv: NAVSU-«Pravovi dzherela» [in Ukrainian].
16. Lipkan, V.A., Diorditsa, I.V. (2007). Natsional'na bezpeka Ukrayiny: kryminal'no-pravova okhorona. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
17. Korzhans'kyy, M.Y. (2001). Naukovyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny. Kyiv: Atika, Akademiya, El'ha-n [in Ukrainian].
18. Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny. S. S. Yatsenko (Ed.). (2006). Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
19. Sychevs'kyy, V.V., Kharytonov, Ye.I., Olyeynikov, D.O. (2016). Naukovo-praktychnyy komentar do Rozdilu I Osoblyvoyi chastyny Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (Zlochyny proty osnov natsional'noyi bezpeky Ukrayiny). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

20. Tatsiy, V.Ya. (2016). Ob'ekt i predmet zlochynu v kryminal'nomu pravi Ukrainy. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
21. Pro veterynarnu medytsynu: Zakon Ukrainy vid 25.06.1992 r. № 2498-XII. Data onovlennia: 09.05.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>.
22. Pro zabezpechennya sanitarnoho ta epidemichnoho blahopoluchchya naselennya: Zakon Ukrainy vid 24.02.1994 r. № 4004-XII. Data onovlennia: 28.12.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
23. Pro zatverdzhennya Klasyfikatsiynykh oznak nadzvychaynykh situatsiy: nakaz MNS Ukrainy vid 12.12.2012 № 1400. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-13/page>.
24. Pro osnovy natsional'noi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 964-IV. Data onovlennia: 07.08.2015. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15.
25. Rubashchenko, M.A. (2016). Kryminal'na vidpovidal'nist' za posyahannya na terytorial'nu tsilisnist' i nedotorkannist'. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
26. Selets'kyi, S.I. (2008). Kryminal'ne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
27. Chornyy, R.L. (2013). Systema zlochyniv proty bezpeky derzhavy za Kryminal'nym kodeksom Ukrainy. *Universytets'ki naukovy zapysky – University scientific notes*, 1, 261–272.
28. Skulysh, Ye.D., Zvonar'ov, O.Yu. (2011). Zlochyny proty osnov natsional'noi bezpeky Ukrainy. Kyiv: Nauk.-vyd. viddil Nats. akad. SBU [in Ukrainian].
29. Fris, P.L. (2004). Kryminal'ne pravo Ukrainy. Zahal'na chastyna. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
30. Steblyuk, M.I. (2006). Tsyvil'na oborona. Kyiv: Znannya.
31. Dyakur, M.D., Shevchuk, A.V. (2010). Kryminal'ne pravo Ukrainy (Osoblyva chastyna). Chernivtsi: TOV «Druk Art».

Klymosiuk A.S., Post Graduate Student of the Department of Criminal Law № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: andyklyme@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5017-3231

The immediate object of diversion (Article 113 of the Criminal Code of Ukraine)

The article investigates the direct object of diversion (Article 113 of the Criminal Code of Ukraine). It is proposed to determine the proximate object of diversion in relation to each form of its commitment, by determinating the sphere of social relations and the basic social value in such kind of relations, which is protected by art. 113 of the Criminal Code of Ukraine. The provisions of the Law of Ukraine «On the Fundamentals of National Security of Ukraine» of June 19, 2003 are substantiated for the correct conceptual solution of this issue.

The immediate object of diversion should be considered: public relations in the sphere of life safety of many people; public relations in the field of the health security of many people; social relations that ensure the protection of objects in the economic, military and information spheres; public relations in the sphere of territorial security as a special social macro-material value; public relations in the field of the safety of life and health of many people or animals; public relations in the sphere of the safety of life and health of many people; public relations to ensure the protection of objects of the animal world as vital social values in the environmental or economic spheres to which they relate; public relations to ensure the protection of flora objects as vital social values in the environmental or economic spheres to which they relate.

Keywords: bases of national security; diversion; object of diversion.

Надійшла до редколегії 16.05.2017 р.